

УДК 130.2

**ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ДО САМООСВІТИ
ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ СУЧАСНОГО
ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ**

О. В. Бурлука, кандидат філософських наук, доцент
кафедри культурології Національного університету
юридична академія імені Ярослава Мудрого

У статті розглянута проблема самоосвіти особистості як значуща складова особистого розвитку, збагачення його усе новим і новітнім змістом, як гарантія збереження професіонала в умовах динамічно мінливої суспільної практики. Самоосвіту особистості в сучасних умовах слід розглядати як систему оновлення, розширення і поглиблення раніше отриманих знань, а також вдосконалення практичних навичок, умінь їх отримання і осмислення в цілях досягнення високого рівня професійної майстерності і загальної культури. Прийоми, методи і в цілому досвід самоосвіти освоюється і накопичується особистістю в процесі навчання в загальноосвітній школі, розвивається і систематизується в умовах вищої. Отже, формування готовності до самоосвіти — обов'язкова необхідність сучасного освітнього процесу.

Ключові слова: самоосвіта особистості, самоосвітня діяльність формування готовності до самоосвіти, самоосвітня активність, саморозвиток, самовдосконалення.

Актуальність. Становлення відкритого суспільства позначає особливі вимоги до відповідності особистості суті і змісту культури, що припускає її включеність в сучасні інтеграційні процеси. Інформатизація життя вимагає умінь самостійно працювати з інформацією, використовуючи різні її джерела і технології обробки. Одночасно зростає розуміння цінності і значущості особистості як такої. Демократизація суспільства змінила уявлення про світ і людину, формується нова парадигма культури, де превалює пріоритет свободи. Ця парадигма припускає не лише надання людині більшої свободи, але і орієнтує її на прояв більшої відповідальності щодо суспільства, сім'ї і самого себе. Тому пріоритетним стає уміння розрізняти значуще і незначуще, цінне і безцінне. Цю культурну здатність повинна формувати в людині система освіти.

Вимоги інформаційного суспільства орієнтують систему освіти сучасної України на все зростаючу роль освітньої активності особистості. Проте, суспільство, прогресуючи, ускладнюючись, підвищує свої вимоги, тому освітня практика не може повністю задовольнити вимоги сучасної людини

в знаннях. Тому мета самоосвіти нам бачиться у формуванні особистості, готової діяти в непередбачуваних умовах, прагнучої до постійного самодосконалення, самоствердження і реалізації своїх можливостей. Саме цьому і сприяє самоосвіта, яка розглядається не лише як підготовка людини до певної сфери, галузі праці і конкретної роботи, але і як умова підйому її загальної культури. Процеси самоосвіти стали основою переосмислення місця і ролі людини в суспільстві, переоцінки її інтелектуального, емоційного, творчого потенціалу. Таким чином, *актуальність* дослідження самоосвіти особистості обумовлена не лише її функціональними і сутнісними характеристиками, скільки її новою соціальною роллю, сформованою під впливом соціально-економічних, соціально-політичних, соціальних чинників суспільного розвитку.

Ступінь дослідження проблеми. Не існує однозначного підходу до визначення самоосвіти. Деякі автори підкреслюють його пізнавальну суть (А. Громцева, Н. Іванова, Л. Ковтун, І. Колбаско, І. Редковец, Н. Хміль та ін.), тісний зв'язок з самовихованням особи (А. Ковалев, А. Півнів, В. Лозової, Би. Райський та ін.), її вдосконаленням на основі систематичної і цілеспрямованої діяльності, пов'язаної з соціальними умовами (А. Айзенберг, В. Бондаревський та ін.). Самоосвітня діяльність розглядається у деяких дослідженнях як процес (А. Баранніков), як засіб пошуку і засвоєння соціального досвіду (Г. Серіков), як процес довершення самоосвітніх умінь щодо освоєння певних елементів соціального досвіду (Ю. Калугін). Аналіз наукової літератури, присвяченої дослідженню проблеми свідчить про те, що про роль управління самоосвітою йдеться в роботах Л. Жаровий, І. Котлярової та ін., необхідність педагогічного керівництва відзначають І. Ільєсов, В. Лядіс, Б. Райський та ін. На важливість педагогічного управління на підготовчому етапі до самоосвіти указують також Н. Хміль, Н. Іванова та ін. Ці автори виділяють інтелектуальний і організаційний напрями, а також суттєву роль відводять психологічному підґрунтя самоосвітній активності особистості.

Мета статті розглянути як в умовах освітнього процесу сучасної України формується готовність особистості до самоосвіти, актуалізується проблема підготовки фахівців, здатних до постійного оновлення знань, умінь, навичок.

В умовах інформатизації суспільства безперервно змінюються професійна і економічна сфери діяльності людини, тому актуалізується проблема підготовки фахівців, здатних до постійної самоосвіти. Особливо ці вимоги проявляються при капіталізації соціальних, економічних і освітніх стосунків. Водночас цінність і конкурентоспроможність фахівця від його умінь і готовності до самоосвітньої активності.

Вища професійна освіта сучасної України характеризується формуванням нової, відкритої системи організації навчання. Це вимагає від особистості

компетентності в інформаційній сфері, що передбачає обов'язкову постійну самоосвіту. В. Корвяков, з цього приводу зауважує: «Самообразовательная деятельность выступает в качестве наиболее перспективной в современных образовательных условиях» [3; 96]. Це істотно змінює цінність самоосвітньої діяльності особистості, її призначення, функції, зміст і засоби. Зміна способів організації навчального процесу, пріоритет самоосвітньої діяльності вимагає індивідуального розвитку, самоорганізації і саморегуляції особистості, особистий досвід стає конкурентною перевагою людини. Самоосвітня діяльність стає універсальною характеристикою фахівця, що дозволяє виконати соціальні очікування суспільства і вийти на високий професійний і особистий рівень освіченості.

Для ефективного здійснення самоосвітньої діяльності особистості потрібний підготовчий етап, що включає цілеспрямовані дії педагога або іншої компетентної особи з формування певних знань, навичок і умінь самоосвітньої діяльності. Організація роботи має бути спрямована на освоєння найбільш раціональних способів самостійного підвищення загальної і спеціальної освіти, які будуть значущі і корисні для цієї особистості. За допомогою педагогічного сприяння у особистості виробляються навички самопізнання, самовиховання, самовдосконалення, спрямовані на самореалізацію. Такі навички потрібні для організації, здійснення і досягнення цілей самоосвіти. Педагогічне управління повинне включати психологічний, інтелектуальний і організаційний етапи, що формують готовність особистості до самоосвітньої діяльності.

В сучасних умовах готовність особистості до самоосвіти – обов'язкова необхідність щодо компетентності і конкурентоспроможності фахівця в професійній діяльності, а також для повноцінного розвитку особистості, її духовної культури. Особливо це проявляється в період становлення інформаційного суспільства, коли новітні технології і комп'ютерна техніка увійшли в усі сфери життя. Оскільки освітні процеси невід'ємні від соціального середовища де вони реалізуються, тому постійне оновлення інформації вимагає від людини уміння самостійно засвоювати нові знання і навички. Тому сучасна професійна освіта має бути орієнтована на особистість, що готова до самоосвіти і включати основні елементи історичного, культурного, морального, трудового, соціального досвіду.

Основною самоосвіти особистості є знання, набуті в процесі організованого навчання, професійної підготовки або підвищення кваліфікації фахівця. Необхідно формувати уміння самоосвітньої діяльності в процесі навчання, щоб фахівці могли з найменшими витратами додаткової праці і часу засвоювати інформацію, поповнювати знання, розширювати свій виднокрай. Щоб безперервно вчитися впродовж життя, так само як і здійснювати самоосвітню діяльність, людини, по-перше, потрібен позитивний досвід

придбання знань, по-друге, моральні або матеріальні стимули і, по-третє, практичні можливості для навчання – вільний час, інформаційні ресурси і ін. Особиста мотивація і різноманітні освітні ресурси стають основними чинниками самоосвітньої діяльності.

Особиста мотивація завжди є початковою основою людської діяльності, вона обумовлює певний спосіб відношення до світу, і, тим самим, спрямованість діяльності, її орієнтири. Тобто, схильність до самоосвіти завдячує не тільки зовнішнім умовам, але істотно залежить від внутрішніх. Отже, «внутренние условия выступают как причины (проблема саморазвития, самодвижения, движущие силы развития, источники развития находятся в самом процессе развития как его внутренние причины), а внешние причины выступают как условия, как обстоятельства» [5;29]. Таким чином, визначальним чинником у виборчому відношенні людини до самоосвіти стають: його життєві цілі, світоглядні орієнтири, моральні, пізнавальні потреби. Л.П. Буєва помічає, що людина може здійснювати вчинки і визначати свій життєвий шлях, не лише адаптуючись до існуючих умов, наслідуючи їх норми і традиції, але і організовувати життя згідно з обраними цінностями і виробленими переконаннями, не лише спираючись на свій, але і на чужий досвід [1;12].

Самоосвіта особистості залежить від характеру і змісту праці і, як правило, реалізується в контексті конкретної діяльності. Зовнішні умови і внутрішні потреби особистості, реалізуються через певну сукупність інтересів: професійно-трудоий інтерес (упевненість в тому, що результати цього виду діяльності будуть впроваджені в реальний процес праці і професійного вдосконалення); матеріальний інтерес (розуміння зв'язку між ростом культурно-освітнього рівня і підвищенням винагороди за наявні і застосовані знання); соціально-статусний інтерес (усвідомлення соціального визнання і соціального положення, залежить від рівня культурно-освітньої компетентності і творчої ініціативи особистості); духовний інтерес (у моралі – повага і самоповага освіченої особистості, в пізнанні – визнання значущості і затребуваності знань, в практиці – засіб самореалізації особистості, підвищення її освітнього, культурного, наукового рівнів); соціально-педагогічний інтерес до самоосвіти, пов'язаний із затвердженням людини в якості прикладу, особливо у дітей.

Слід констатувати, що самоосвіта стимулюється тісно пов'язаними інтересами професійного самовдосконалення, отримання або поглиблення знань, у відповідній області, розвиток своїх здібностей, ліквідація пропусків в одному з видів професійної підготовки і таким чином, є мотивованою, цілеспрямованою, усвідомленою діяльністю. На думку Н. Міняєвої «ресурс самообразовательной деятельности в высшем профессиональном образовании представляет открытую, динамическую, урвневую педагогическую систему, эмерджентным свойством которой является актуализация» [4; 75].

Самоосвіта особистості, детермінована її потребами і оскільки людина є системною єдністю – біологічного, соціального і духовного, при провідній ролі соціального, її потреби відображують складну багаторівневу систему: біологічні і соціальні (матеріальні і духовні, суспільні і індивідуальні тощо).

Різноманітні потреби людини задовольняються через певні види діяльності, що дає можливість характеризувати самоосвіту особистості як систему видів діяльності. Щодо результату діяльності, самоосвіта є оцінним видом діяльності (що є формою самооцінки соціальним суб'єктом власної включеності в сферу знань групи і соціуму і оцінку умов реалізації самоосвітньої активності); прогностичним видом діяльності (коли самоосвіта вибудовується соціальним суб'єктом з орієнтацією на прогнозовані майбутні результати); конструктивним видом діяльності (що є формою самоконструювання суб'єкта самоосвітньої діяльності).

Щодо процесу діяльності, самоосвіта може поставати як адаптивний вид діяльності (у основі якого лежать інструментальні потреби в пристосуванні до соціальних умов); і як самореалізаційний вид діяльності (що має за мету саморозвиток суб'єкта самоосвіти).

Щодо сфер реалізації самоосвіта може бути: професійною, політичною, релігійною, етичною, економічною, правовою, художньо-естетичною, екологічною тощо.

Самоосвітня діяльність припускає здатність до постійного перепрограмування і може бути охарактеризована як відкрита система. Люди постають не просто виконавцями заданої програми поведінки — хоч би і активними, такими, що знаходять нові оригінальні рішення у рамках її здійснення, — а творцями, творцями принципово нових програм дії, нових соціокультурних парадигм.

Висновок. Реформування системи освіти неможливе без активізації і стимулювання самоосвітньої діяльності. Визнання самоосвіти особистості як значущої цінності актуалізує необхідність освітньої політики, що забезпечить певні умови щодо стимулювання і реалізації самоосвітньої активності особистості. Самоосвіта найбільш складний вид освітньої діяльності, оскільки пов'язана з процедурами саморефлексії, самооцінки, самоідентифікації і виробленням умінь і навичок самостійно набувати актуальних знань і трансформувати їх в практичну діяльність. Самоосвіта як важливий чинник відтворення і зміни запасу знання, самовдосконалення особистості в професійній і непрофесійній сферах, розвитку соціуму стає індивідуальною і суспільною цінністю, обов'язковим компонентом діяльності багатьох соціальних груп. Це пояснюється зміною вимог соціуму до особистості, її освітніх, професійних, загальнокультурних здібностей, що акцентує сприйняття, спонукальні мотиви, цілі самоосвіти, що формуються під впливом умов соціального середовища.

У сучасних умовах самоосвіта особистості стає суспільною потребою, від задоволення якої багато в чому залежить подальший науково-технічний і соціальний прогрес нашої країни. Вона є умовою збереження і вдосконалення загальнокультурної і професійної компетентності фахівця, розглядається як засіб соціального сходження особистості, життєво необхідний елемент професійної праці і усієї життєдіяльності людини, тому формування готовності особистості до самоосвіти є першочерговим завданням системи освіти сучасної України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Буева Л.П. Культура и образование. Проблемы взаимодействия. Материалы круглого стола //Вопр. философии. – 1997. № 2. – С. 3 – 37.
2. Бурлука Е.В. Самообразование личности как социально-педагогическая проблема. Монография – Х.: ЧПИ «Новое слово», 2008. – 180 с.
3. Корвяков В.А. Формирование самообразовательной деятельности студента: монография / В. Корвяков – М.: Университетская книга, 2006. – 140 с.
4. Миняева Н.М. Проблема актуализации ресурса самообразовательной деятельности студента в университетском образовании //Вестник Ориенбургского государственного университета. – Вып. № 5 (154), 2013 – С. 72 – 75.
5. Рубинштейн С.Л. Проблемы общей психологии. – 2-е изд. – М.: Педагогика, 1976. – 341 с.

ФОРМИРОВАНИЕ ГОТОВНОСТИ К САМООБРАЗОВАНИЮ ЛИЧНОСТИ В УСЛОВИЯХ СОВРЕМЕННОГО ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА

Е. В.Бурлука

В статье рассмотрена проблема самообразования личности как значимая составляющая личностного развития, обогащения его все новым и новейшим содержанием, как гарантия сохранения профессионала в условиях динамично изменчивой общественной практики. Самообразование личности в современных условиях следует рассматривать как систему обновления, расширения и углубления ранее полученных знаний, а также совершенствования практических навыков, умений их получения и осмысления в целях достижения высокого уровня профессионального мастерства и общей культуры. Приемы, методики и в целом опыт самообразования осваивается и накапливается личностью в процессе учебы в общеобразовательной школе, развивается и систематизируется в условиях высшей. Следовательно, формирование готовности к самообразованию – обязательная необходимость современного образовательного процесса.

Ключевые слова: самообразование личности, самообразовательная деятельность, формирование готовности к самообразованию, самообразовательная активность, саморазвитие, самосовершенствование.

FORMING OF READINESS TO SELF-EDUCATION
OF PERSONALITY IN THE CONDITIONS OF MODERN
EDUCATIONAL PROCESS

Burluka E.V.

The problem of self-education of personality as meaningful constituent of personality development is considered in the article, enriching of him all by new and newest maintenance, as a guarantee of maintenance of professional in the conditions of dynamically changeable public practice. Self-education of personality in modern terms it is necessary to examine as a system of updating, expansion and deepening of the before got knowledge, and also perfection of practical skills, abilities of their receipt and comprehension for achievement high level of professional trade and general culture. Receptions, methodologies and on the whole experience of self-education accustoms and accumulates personality in the process of studies at general school, develops and systematized in the conditions of higher. Consequently, forming of readiness to the self-education is an obligatory necessity of modern educational process.

Keywords: self-education of personality, self-education activity, forming of readiness to the self-education, self-education activity, self-perfection.